

DANUTA ANDRZEJCZYK

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W POLSCE – UJĘCIE REGIONALNE

Streszczenie: Małe i średnie przedsiębiorstwa odgrywają szczególną rolę w rozwoju gospodarki lokalnej wykazując dużą łatwość dostosowania się do nowych warunków rynkowych, relatywnie niskie koszty utworzenia jednego miejsca pracy i małą kapitałochłonność. Mimo, iż rozwój sektora MSP w Polsce napotyka wiele utrwalonych od lat barier, małe i średnie przedsiębiorstwa są kreatorami przedsiębiorczości lokalnej a ich udział we wzroście gospodarczym regionów i całej gospodarki jest niepodważalny. Poziom przedsiębiorczości tego sektora ma nierozzerwalny związek z aktywnością regionu, jego konkurencyjnością i jakością życia mieszkańców. Pobudzenie przedsiębiorczości w jej różnych aspektach staje się przesłanką dla wykorzystania w pełniejszym wymiarze wszystkich szans i możliwości danego regionu. Celem artykułu jest ujawnienie różnic w poziomie przedsiębiorczości jednostek sektora MSP w przekroju terytorialnym.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, innowacyjność, region, sektor małych i średnich przedsiębiorstw

1. WSTĘP

Przedsiębiorczość jako szczególny zasób może być postrzegana poprzez proces, działanie związane z tworzeniem przedsiębiorstwa, skuteczne nim zarządzanie a w efekcie jego rozwój, wzrost konkurencyjności firmy na danym rynku lokalnym i w segmencie gospodarki, wzmocnienie pozycji w gospodarczym bliższym i dalszym otoczeniu a ostatecznie podwyższenie wartości rynkowej podmiotu. Przedsiębiorczość to również zespół cech osobowościowych, to określona postawa, zachowanie, skłonność do uruchamiania działań twórczych, innowacyjnych, dynamicznych związanych z pewnym ryzykiem. To zdolność do spostrzegania i wykorzystywania szans przedsiębiorczych¹. Współcześnie przedsiębiorczość

¹ J. Lichtarski, (red.), *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 59–60.

to również aktywność obywateli w ich własnym środowisku, działanie na rzecz bliższego i dalszego otoczenia, do którego można zaliczyć: pracowników, inwestorów, udziałowców, klientów, konkurencję, państwo, wspólnoty lokalne, organizacje społeczne, środowisko przyrodnicze².

Obserwując współczesny rozwój społeczno – gospodarczy można zauważyć nasilanie się procesu terytorializacji. Z jednej strony tworzą się enklawy charakteryzujące się dynamicznym rozwojem z drugiej dostrzegamy regiony peryferyjne, zagrożone marginalizacją. Przyczyny regionalnego zróżnicowania mają swe źródło w uwarunkowaniach historycznych, w odmiennych zdolnościach obszarów do tworzenia przychylnego klimatu dla powstawania i funkcjonowania innowacyjnych, przedsiębiorczych firm. Istotne są też powiązania między strukturami produkcyjnymi, kapitałem ludzkim i społecznym, z jakości których wynika tempo i stopień zaawansowania procesów rozwojowych³.

Czerpiąc z działań przedsiębiorcy, otoczenie, środowisko lokalne powinno stwarzać warunki dla rozwoju działań przedsiębiorczych co ostatecznie przyczynia się do wzrostu gospodarczego regionu i rozwoju społeczno-ekonomicznego państwa. Równocześnie wzmacnia się przynależność jednostki do regionu, budują się szczególne więzi społeczne co jest bezsprzecznie istotne w urzeczywistnianiu koncepcji społeczeństwa obywatelskiego. W polskiej gospodarce dominujący udział stanowią przedsiębiorstwa zaliczane do sektora małych i średnich przedsiębiorstw o czym świadczy liczba działających jednostek, skala zatrudnienia jak i ich udział w tworzeniu PKB. Podejmując próbę prześledzenia regionalnych różnic w poziomach przedsiębiorczości odniesiemy problem do aktywności wykazywanej przez podmioty MSP w poszczególnych województwach. Małe i średnie firmy mogą być traktowane jako podmioty sprawcze dla przedsiębiorczości regionalnej. One decydują o decentralizacji gospodarki rynkowej, wykazują dużą elastyczność w dostosowywaniu się do wymagań rynku, tworzą bogactwo regionu, wykorzystują tendencje integracyjne i efekty synergiczne⁴. W ich sektorze, jak w zwierciadle, znajdują odbicie dysproporcje w ogólnej aktywności gospodarczej regionów.

W sferze lokalnej rozwój polega na rozwijaniu indywidualnej i zbiorowej przedsiębiorczości w oparciu o surowce, walory krajobrazu, istniejące elementy infrastruktury technicznej i społecznej i miejscową siłę roboczą⁵. Rozwój przedsię-

² S. Sudół, *Przedsiębiorstwo Podstawy nauki o przedsiębiorstwie Zarządzanie przedsiębiorstwem*, PWE, Warszawa 2006, s. 43–63.

³ A. Tuziak, *Przejawy aktywności społeczności regionalnej w pokonywaniu dysonansów i zróżnicowań regionalnych. Przypadek regionu peryferyjnego*, [w:] A. Tuziak, B. Tuziak (red.), *Regionalny wymiar procesów transformacyjnych zróżnicowania i podziały*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2009, s. 87–89.

⁴ M. Strużycki, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce regionu*, PWE, Warszawa 2004, s. 19–24.

⁵ M. Smoleń, *Czynniki kreujące rozwój gospodarczy w wymiarze lokalnym*. T. 1, [w:] M. Adamowicz (red.), *Strategia rozwoju lokalnego. Aspekt instytucjonalny*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2003, s. 305–314.

biorczości, w szerokim ujęciu, jest uzależniony od wielu czynników tj. czynników makroekonomicznych, czynników wewnętrznych przedsiębiorstwa, czynników lokalnych i regionalnych⁶. Czynnikiem ilościowymi rozwoju regionalnego, mającymi zarówno pozytywny jak i negatywny wpływ na rozwój przedsiębiorczości, są między innymi: położenie, gęstość zaludnienia, potencjał rynkowy, odległości transportowe, stan infrastruktury, stan środowiska naturalnego jak i historycznie ukształtowana struktura gospodarki. Do czynników jakościowych można zaliczyć: kulturę przemysłową, poziom wykształcenia mieszkańców, przepływy wzorców przedsiębiorczości, sprawność instytucji rynkowych, otwartość na rozwój przedsiębiorczości, bariery mentalnościowe a także problemy socjalne⁷. Rozpoznanie barier rozwoju przedsiębiorczości, w tym tych istotnych dla sektora MSP, jak również identyfikacja czynników pobudzających do aktywności i umiejętne wykorzystanie zgromadzonej wiedzy, przez same firmy jak i podmioty z ich otoczenia, może przynieść wiele korzyści regionom.

2. WYBRANE MIARY POZIOMU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Trudno jest wycenić, zmierzyć poziom przedsiębiorczości uwzględniając aspekt jej wielowymiarowości⁸. Wydaje się, że jednym ze sposobów przybliżenia i opisanie intensywności, zaawansowania, jakości działań przedsiębiorczych jak i postaw sprzyjających kształtowaniu zaplecza gospodarczego regionu jest rachunek uzyskiwanych w ich rezultacie sparametryzowanych efektów.

W prowadzonych w ostatnich latach badaniach dotyczących przedsiębiorczości mikro, małych i średnich przedsiębiorstw Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości przyjmuje następujące miary:

- liczba przedsiębiorstw aktywnych na 1000 mieszkańców,
- liczba pracujących przypadających na jeden aktywny podmiot,
- pracujący w przedsiębiorstwach aktywnych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców,
- wielkość przychodów na jednego pracującego,
- wskaźnik poziomu kosztów,
- poziom przeciętnego wynagrodzenia,
- wielkość nakładów inwestycyjnych na jedno przedsiębiorstwo,

Synteza uzyskanych wyników jest dokonywana przez zastosowanie specjalnego wskaźnika, który uwzględni 26 pod-rankingów obrazujących kształtowanie się zmiennych wielkości związanych z przedsiębiorczością firm sektora MSP.

⁶ W. Czernasty, T. Kujaczyński, *Przedsiębiorczość w strategii województwa wielkopolskiego do 2020 r.* T. 2, [w:] M. Adamowicz (red.), *Strategia rozwoju lokalnego. Aspekty instrumentalne*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2003, s. 45.

⁷ J. Moczydłowska, I. Pacewicz, *Przedsiębiorczość*, Wydawnictwo Oświatowe „FOSZE”, Rzeszów 2007, s. 33.

⁸ K. B. Matusiak, *Rozwój systemów wsparcia przedsiębiorczości-przesłanki, polityka i instytucje*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, Radom-Lódź 2006, s. 15–23.

$$WS = (p^* n - x) * 100 / \max(p^* n - x)^*$$

gdzie:

n – liczba zmiennych,

x – liczba punktów za zmienną stanowiącą sumę miejsc zajętych przez region w rankingu w poszczególnych pod-rankinach,

p – liczba miejsc w rankingu,

$\max(p^* n - x)$ – max liczba punktów, jakie można uzyskać w przypadku zajęcia pierwszego miejsca we wszystkich pod-rankinach⁹.

– wielkość nakładów inwestycyjnych na jednego pracującego.

W tabeli 1 przedstawiono wskaźniki syntetyczne przedsiębiorczości w ujęciu regionalnym dla lat 2005–2007.

Tabela 1. Poziom przedsiębiorczości przedsiębiorstw sektora MSP w ujęciu regionów w latach 2005–2007

Województwo	Lata		
	2005	2006	2007
Mazowieckie	84,5	92,8	86,67
Pomorskie	60,8	70,3	67,69
Wielkopolskie	81,8	62,8	67,44
Dolnośląskie	58,8	61,5	54,10
Małopolskie	55,0	61,0	55,13
Śląskie	49,8	53,3	57,95
Zachodniopomorskie	52,0	51,0	52,88
Łódzkie	50,8	45,6	50,00
Kujawsko-pomorskie	43,5	45,4	38,21
Podlaskie	44,0	44,9	44,36
Lubuskie	40,3	44,6	55,13
Podkarpackie	37,3	38,5	40,26
Świętokrzyskie	44,8	33,8	39,49
Opolskie	42,8	33,8	40,26
Warmińsko-mazurskie	23,8	30,8	24,62
Lubelskie	30,5	29,7	25,90

Źródło: opracowanie własne na podstawie źródeł: *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2005–2006*, PARP, Warszawa 2007; *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006–2007*, PARP, Warszawa 2008; *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007–2008*, PARP, Warszawa 2009.

Jak widać, obszarem o najwyższym poziomie przedsiębiorczości jest województwo mazowieckie. Na drugim miejscu plasuje się województwo pomorskie

⁹ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007–2008*, PARP, Warszawa 2009, s. 216.

i wielkopolskie uzyskując wysoki ponad sześćdziesięciopunktowy wskaźnik. W badanym okresie wyraźny wzrost przedsiębiorczości obserwuje się w województwie śląskim (awans z 8 na 4 miejsce), w województwie lubuskim (awans z 13 na miejsce 6) oraz podkarpackim. Stabilna sytuacja występuje w województwie zachodniopomorskim, łódzkim, dolnośląskim, małopolskim, podlaskim. Wyraźne obniżenie wskaźnika obserwuje się dla województwa kujawsko-pomorskiego i lubelskiego.

Podstawowym wskaźnikiem stosowanym dla oceny przedsiębiorczości jest liczba przedsiębiorstw przypadająca na 1000 mieszkańców przy uwzględnieniu różnicowania kategorii przedsiębiorstw zarejestrowanych i aktywnych.

Tabela 2. Ujęcie regionalne: liczba MSP na 1000 mieszkańców Polski w latach 2005–2007

Województwo	Przedsiębiorstwa MSP			
	Aktywne			Rejestrowane
	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007	
Dolnośląskie	41,20	44,80	49	109
Kujawsko-Pomorskie	38,43	39,00	43	94
Lubelskie	34,05	34,01	36	72
Lubuskie	42,69	46,20	47	107
Łódzkie	46,48	45,30	47	102
Małopolskie	42,74	45,90	49	92
Mazowieckie	53,66	53,80	58	124
Opolskie	34,90	35,70	38	92
Podkarpackie	31,07	31,90	33	69
Podlaskie	33,41	35,40	38	75
Pomorskie	49,10	50,20	52	109
Śląskie	45,62	44,70	41	97
Świętokrzyskie	32,39	36,00	36	87
Warmińsko-Mazurskie	38,98	40,80	40	81
Wielkopolskie	49,03	50,10	53	105
Zachodniopomorskie	56,52	57,90	57	125
Polska	43,87	44,90	47	99

Źródło: opracowanie własne na podstawie źródeł: *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2005 roku*, GUS, Warszawa 2006; *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2006 roku*, GUS, Warszawa 2007; *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2007 roku*, GUS, Warszawa 2008.

Jak pokazuje tabela 2, wysoki poziom przedsiębiorczości, znacznie przekraczający wyniki notowane dla Polski, wykazują województwa: mazowieckie, zachodniopomorskie, wielkopolskie. Zdecydowanie odbiegają od średniej krajowej województwa: podkarpackie, świętokrzyskie i lubelskie. Najwięcej firm rejestrowanych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców występuje w woje-

wództwach: zachodniopomorskim, mazowieckim, pomorskim, dolnośląskim, wielkopolskim, lubuskim i łódzkim, najmniej w województwie: podkarpackim, lubelskim i podlaskim. Uwzględniając firmy aktywne najlepsze wyniki notuje się dla województwa: mazowieckiego, zachodniopomorskiego, wielkopolskiego i pomorskiego. Najniższe wskaźniki dotyczą województwa: podkarpackiego, lubelskiego i świętokrzyskiego. Należałoby zdefiniować bariery ograniczające skłonność do tworzenia nowych przedsiębiorstw dla poszczególnych regionów (opolskie i podkarpackie) jak również zdiagnozować przyczyny dla których firmy zarejestrowane nie podejmują (kontynuują) działalności. Te informacje można uznać za niezbędne dla wypracowania kierunków polityki rozwoju regionu.

Badając problem przedsiębiorczości w ujęciu województw z ukierunkowaniem na aktywność sektora MSP istotne jest ustalenie jakiej wielkości firmy stwarzają najwięcej miejsc pracy i ile takich jednostek działa w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Pokazuje to tabela 3. W każdym województwie widać wyraźne przewagi sektora małych przedsiębiorstw zarówno w ilość podmiotów jak i w tworzeniu miejsc pracy. Przeciętną krajową przekraczają w odniesieniu do liczby średnich przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców (0,4) województwa: mazowieckie, pomorskie, śląskie i wielkopolskie. Dla małych przedsiębiorstw wskaźnik ten wynosi ogółem 48,3 i jest wyższy od przeciętnego w województwach: zachodniopomorskim, pomorskim, mazowieckim, wielkopolskim, małopolskim. Odpowiednio dla średnich firm najniższy wskaźnik notują województwa: lubelskie, podlaskie i świętokrzyskie a dla małych lubelskie, podkarpackie, opolskie i świętokrzyskie. Wskaźnik określający liczbę pracujących na tysiąc mieszkańców (w grupie średnich przedsiębiorstw) jest najwyższy w województwie mazowieckim, wielkopolskim,

Tabela 3. Przedsiębiorstwa i pracujący w roku 2008 według województw i wielkości zatrudnienia

Województwa/wielkość przedsiębiorstwa a – ogółem b – małe c – średnie		Przedsiębiorstwa		Pracujący	
		Ogółem	na 1000 mieszkańców	Ogółem	na 1000 mieszkańców
Ogółem	a	1 862 462	48,8	9 494 002	249,0
	b	1 842 883	48,3	4 922 214	129,1
	c	16 327	0,4	1 698 165	44,5
Dolnośląskie	a	135 901	47,2	702 504	244,2
	b	134 402	46,7	351 702	122,2
	c	1 231	0,4	125 486	43,6
Kujawsko-Pomorskie	a	84 043	40,6	413 940	200,2
	b	82 996	40,1	234 084	113,2
	c	892	0,4	95 646	46,3
Lubelskie	a	71 141	32,9	326 124	150,9
	b	70 415	32,6	193 744	89,6
	c	639	0,3	65 608	30,3

cd. tabeli na następnej stronie

tabela ze strony 142

Województwa/wielkość przedsiębiorstwa a – ogółem b – małe c – średnie	Przedsiębiorstwa		Pracujący		
	Ogółem	na 1000 mieszkańców	Ogółem	na 1000 mieszkańców	
Lubuskie	a	44 800	44,4	207 487	205,6
	b	44 306	43,9	123 601	122,5
	c	425	0,4	44 777	44,4
Łódzkie	a	129 259	50,7	585 298	229,6
	b	127 963	50,2	343 238	134,7
	c	1 115	0,4	113 962	44,7
Małopolskie	a	168 555	51,3	773 362	235,3
	b	166 946	50,8	447 125	136,0
	c	1 353	0,4	137 325	41,8
Mazowieckie	a	294 582	56,6	2 120 162	407,4
	b	291 054	55,9	779 166	149,7
	c	2 742	0,5	295 125	56,7
Opolskie	a	39 844	38,6	185 759	179,8
	b	39 403	38,1	109 009	105,5
	c	378	0,4	38 337	37,1
Podkarpackie	a	75 202	35,8	390 695	186,1
	b	74 301	35,4	207 333	98,8
	c	742	0,4	79 535	37,9
Podlaskie	a	47 732	40,1	189 857	159,3
	b	47 298	39,1	116 586	97,9
	c	376	0,3	38 874	32,6
Pomorskie	a	129 740	58,5	553 520	249,4
	b	128 512	57,9	337 301	152,0
	c	1 060	0,5	106 968	48,2
Śląskie	a	236 932	51,0	1 261 021	271,4
	b	234 402	50,5	648 375	139,6
	c	2 094	0,5	219 166	47,2
Świętokrzyskie	a	49 643	39,0	220 982	173,6
	b	49 155	38,6	131 038	103,0
	c	403	0,3	43 482	34,2
Warmińsko-Mazurskie	a	59 579	41,7	254 237	178,2
	b	58 972	41,3	155 834	109,2
	c	533	0,4	52 664	36,9
Wielkopolskie	a	189 334	55,7	940 112	276,7
	b	187 842	55,1	492 997	145,1
	c	1 750	0,5	179 933	53,0
Zachodniopomorskie	a	106 176	62,7	368 943	217,9
	b	105 504	62,3	251 082	148,3
	c	594	0,4	61 277	36,2

Źródło: obliczenia własne na podstawie „Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 roku”, GUS, Warszawa 2010.

pomorskim, śląskim a najniższy w regionie lubelskim, podlaskim, świętokrzyskim. W odniesieniu od małych firm najwyższe wskaźniki osiągają województwa: pomorskie, mazowieckie, zachodniopomorskie, wielkopolskie. Najniższą aktywność obserwujemy dla województw: lubelskie, podlaskie i podkarpackie. Prezentowane wyniki dotyczą tylko roku 2008 niemniej, w powiązaniu z innymi miarami ustalonymi dla dłuższego okresu, pozwalają już dostrzec, że uwidaczniające się regionalne różnice w poziomie przedsiębiorczości wynikają, między innymi ze zróżnicowanej aktywności w zakresie tworzenia firm i stanowisk pracy różnej klasy jednostek sektora MSP. Te widoczne dysproporcje obserwowane w odniesieniu do sektora MSP potwierdzają się w wymiarze ogólnym. W 2008 roku działało 1 862 tys. przedsiębiorstw z tego najwięcej w województwie mazowieckim (294,6 tys. tj. 15,8%) i śląskim (236,9 tys. tj. 12,7%) gdzie zanotowano ich duży wzrost (o 23,0%). W badanych firmach zatrudnionych było 9 494,0 tys. osób z tego najwięcej w województwie mazowieckim i śląskim, wielkopolskim, małopolskim i dolnośląskim. Najmniejsze zatrudnienie występuje w województwie opolskim, podlaskim, lubuskim i świętokrzyskim.

Bardzo małe firmy tzw. mikro przedsiębiorstwa zatrudniające od 0 do maksimum 9 osób to ok. 96% wszystkich aktywnych podmiotów, czyli zarejestrowanych w systemie REGON i faktycznie działających. Jak widać, pracuje znacznie mniej firm zatrudniających od 10 do 250 pracowników (stanowią one ok. 4% przedsiębiorstw sektora). Mikro przedsiębiorstwa to największy pracodawca w gospodarce zatrudniający około 3,5 miliona osób. Obok sektora dużych przedsiębiorstw (zatrudnienie większe niż 250 osób) bardzo małe firmy odgrywają wiodącą rolę na rynku pracy. Ujawnia się tu wyraźna dwubiegunowość w absorpcji zasobu ludzkiego w polskiej gospodarce. O znaczeniu mikro jednostek dla gospodarki świadczy również ich ponad 40% udział w tworzeniu wartości dodanej. Swym działaniem, opierającym się niemal wyłącznie na kapitale krajowym i obejmującym one rynki lokalne i regionalne.

Porównując zaangażowanie polskich firm zatrudniających od 10 do 49 osób do udziału tej skali jednostek w gospodarkach krajów Unii Europejskiej można stwierdzić, że jest ono na zdecydowanie niższym poziomie. Powinno to być sygnałem dla instytucji realizujących politykę regionalną, dla centrów kierowania przedsiębiorczością, aby podejmowały działania, których efektem byłoby zdynamizowanie rozwoju tej części sektora MSP¹⁰. Na poziomie centralnym, między innymi, instytucją rządową odpowiedzialną za wdrażanie polityki sektorowej jest PARP, na poziomie regionalnym są to Regionalne Instytucje Finansowe, które zarządzają wdrażaniem programów regionalnych dla MSP. Poziom bezpośrednich usługodawców świadczących usługi doradcze, szkoleniowe, informacyjne, finansowe wypełniają instytucje niekomercyjne takie jak: ośrodki wspierania biznesu, fundacje i stowarzyszenia, ośrodki innowacji i technologii oraz instytucje komercyjne akredytowane lub uprawnione do wykonywania takich

¹⁰ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007–2008*, PARP, Warszawa 2009, s. 65 i n.

usług¹¹. Wspieranie rozwoju małych i średnich firm to jeden z priorytetów Unii Europejskiej. Przygotowywane na różnych poziomach projekty kierowane do sektora MSP mają pobudzić przedsiębiorstwa do podejmowania działań w zakresie zwiększania możliwości technologicznych, kształcenia i szkolenia w zakresie przedsiębiorczości jak i wykorzystywania zewnętrznych źródeł finansowania (np. Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejska Sieć Enterprise Europe Network). Wsparcie finansowe rozwoju firm uruchamiane jest również przez Krajowy Fundusz Poręczeń Kredytowych utworzony przy Banku Gospodarstwa Krajowego oraz fundusze poręczeniowe o zasięgu lokalnym i regionalnym¹².

Źródła finansowania są ważną determinantą rozwoju firmy, kształtowania jej pozycji rynkowej i konkurencyjności. Umiejętne wykorzystanie przez przedsiębiorców dostępnych sposobów finansowania inwestycji świadczy o ich przedsiębiorczości. Jak widać MSP finansuje inwestycje przede wszystkim ze środków własnych choć i tu ujawniają się rozpiętości w układzie województw. Przykładem jest województwo opolskie gdzie średnie firmy korzystają z tego źródła w 74,29% i województwo pomorskie, gdzie w małych jednostkach stanowią one tylko 31,40% ponoszonego nakładu na inwestycje. Środki budżetowe finansują inwestycje (w grupie małych przedsiębiorstw) w województwie opolskim (5,6%), świętokrzyskim (5,0%), województwie pomorskim (0,25%) oraz wielkopolski (0,61%). Najwyższe zaangażowanie środków zagranicznych widzimy w województwie pomorskim (59,99%) i lubuskim (11,75%) odpowiednio dla małych i średnich przedsiębiorstw (por. tab.4).

Regiony różnią się też wielkością ponoszonych nakładów na inwestycje co również jest przesłanką dla wnioskowania o ich przedsiębiorczości. W 2008 roku najwyższe nakłady inwestycyjne ponosiły przedsiębiorstwa z województwa mazowieckiego, śląskiego, wielkopolskiego (łącznie 81 230,1 mln zł przy 73 079,3 mln zł w 2007 roku). Stanowią one ok. 50% inwestycji ogółem¹³. Spośród dużych firm najwięcej inwestują podmioty z województwa mazowieckiego (35,8% nakładów wszystkich jednostek tej klasy). Również w grupie małych i średnich przedsiębiorstw ten region zajmuje czołowe miejsce (odpowiednio 20,5% i 17,9% całości nakładów w danej klasie). Najniższe nakłady notuje województwo opolskie, podlaskie i lubuskie (por. tabela 5).

Zamykając przegląd wybranych miar przedsiębiorczości spróbujmy przyjrzeć się niektórym wynikom finansowym osiąganym przez podmioty sektora MSP. Koncentrujemy się na takich miarach jak: przychód na jeden podmiot aktywny, przychód na jednego pracującego oraz udział kosztów w przychodzie (por. tabe-

¹¹ Wśród instytucji otoczenia biznesu działających na rzecz przedsiębiorczości można wskazać następujące: Krajowa Sieć Innowacji, Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości, Inkubatory Technologiczne, Parki Technologiczne, Parki Przemysłowe, Kłastory, Fundusze Kapitału Załączkowego, Anioły Biznesu.

¹² K. B. Matusiak, *Rozwój systemów...*, dz. cyt., s. 140 i n.

¹³ *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 roku*, GUS, Warszawa 2010, s. 25 i n.

Tabela 4. Źródła finansowania inwestycji przez małe i średnie przedsiębiorstwa (2007 rok) w ujęciu regionalnym (w %)

Województwo a – 0 do 49 zatrudnionych b – 50 do 249 zatrudnionych	Źródła finansowania				
	Środki własne	Środki budżetowe	Kredyty i pożyczki krajowe	Środki zagraniczne	
Dolnośląskie	a	56,94	2,04	34,83	2,41
	b	72,96	1,09	14,27	7,03
Kujawsko-Pomorskie	a	70,87	1,35	20,17	0,35
	b	59,49	2,60	26,76	3,79
Lubelskie	a	70,87	2,11	23,34	0,28
	b	70,40	1,80	20,80	3,00
Lubuskie a		63,15	1,45	30,85	2,38
	b	57,14	3,00	22,08	11,75
Łódzkie	a	65,29	1,81	25,48	4,88
	b	43,02	1,91	51,31	0,50
Małopolskie	a	69,75	2,67	22,16	1,02
	b	67,86	3,40	17,01	3,89
Mazowieckie	a	70,23	1,63	19,62	5,71
	b	68,21	2,35	16,73	7,28
Opolskie	a	68,60	5,06	23,37	0,74
	b	74,29	1,03	12,81	7,27
Podkarpackie	a	67,86	1,93	24,93	1,55
	b	65,78	1,90	20,25	5,76
Podlaskie	a	71,50	2,30	24,75	0,19
	b	81,03	0,88	11,38	0,64
Pomorskie	a	31,40	0,25	7,09	59,99
	b	66,94	2,50	17,41	2,59
Śląskie	a	70,20	1,78	22,18	3,08
	b	65,56	2,82	20,95	4,98
Świętokrzyskie	a	71,00	5,00	16,00	2,98
	b	72,00	2,09	18,55	1,86
Warmińsko-Mazurskie	a	73,83	2,62	17,70	1,91
	b	61,27	3,63	24,99	4,04
Wielkopolskie	a	66,48	0,61	26,94	1,69
	b	69,87	1,45	19,32	2,12
Zachodniopomorskie	a	65,68	1,97	25,10	2,92
	b	53,98	0,69	30,08	8,58
Polska	a	70,09	2,16	22,78	5,75
	b	65,61	2,07	21,54	4,69

Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007–2008*, PARP, Warszawa 2009.

Tabela 5. Nakłady inwestycyjne według województw i klas wielkości przedsiębiorstwa w 2008 roku (w tys. zł)

Województwo	Przedsiębiorstwa według klasy wielkości				
	ogółem	małe	mikro	średnie	duże
Dolnośląskie	11 551 032	3 076 651	1 401 634	2 491 277	5 983 104
Kujawsko- -Pomorskie	6 192 552	1 608 405	774 008	1 885 724	2 698 423
Lubelskie	4 005 854	1 368 630	712 026	1 005 303	1 631 921
Lubuskie	2 903 414	1 115 602	723 249	757 036	1 030 776
Łódzkie	10 844 337	2 229 094	1 037 929	2 139 373	6 475 870
Małopolskie	10 962 825	3 104 500	1 745 311	2 401 478	5 456 847
Mazowieckie	47 792 509	8 084 407	4 008 665	8 795 311	30 912 791
Opolskie	2 161 125	654 597	346 066	872 649	633 879
Podkarpackie	4 816 335	1 498 743	932 189	1 113 020	2 204 572
Podlaskie	2 662 534	1 067 960	604 168	758 355	836 219
Pomorskie	10 379 467	3 499 559	1 658 656	2 491 788	4 388 120
Śląskie	18 989 402	4 342 555	2 254 660	4 122 958	10 523 889
Świętokrzyskie	4 023 382	878 083	520 274	923 554	2 221 745
Warmińsko- -Mazurskie	2 785 724	1 296 744	718 403	684 850	804 130
Wielkopolskie	14 448 232	3 523 686	1 651 203	3 202 983	7 721 563
Zachodnio- pomorskie	6 020 882	2 018 237	1 267 082	1 296 526	2 706 119
Polska	160 539 606	39 367 453	20 355 523	34 942 185	86 229 968

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 roku*, GUS, Warszawa 2010.

la 6). Najwyższy przychód na jednego pracującego przypada na województwo mazowieckie, pomorskie i wielkopolskie a najniższy na przedsiębiorstwa z województwa warmińsko-mazurskiego i podkarpackiego.

Najwyższy efekt mierzony przychodem przypadającym na działające jednostki osiąga województwo mazowieckie i śląskie. Najniższy udział kosztów w przychodzie występuje w województwie opolskim i świętokrzyskim. W ujęciu klas przedsiębiorstw¹⁴, podobnie jak w latach poprzednich, najwyższy udział w przychodach mają duże przedsiębiorstwa (40,9 %) potem mikro (23,2%), średnie (22,6%) i najniższy małe (13,2%). W grupie mikro przychód na jedno przedsiębiorstwo wynosi 0,4 mln zł, na podmioty małe, średnie i duże, odpowiednio 8,5 mln zł, 42,2 mln zł, 364,1 mln zł. Przychód na jednego pracownika przedsiębiorstwa dużego, średniego, małego i mikro wynosił odpowiednio 429,9 tys. zł, 403,0 tys. zł, 379,3 tys. zł i 186,8 tys. zł. Odnosząc przychód na jedną złotówkę wy-

¹⁴ Raport o stanie małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w 2007– 2008 roku, PARP, Warszawa 2009, s. 40 i n.

Tabela 6. Wybrane wyniki finansowe przedsiębiorstw aktywnych z sektora MSP w 2007 roku w układzie regionalnym

Województwo	Wyniki finansowe przedsiębiorstw aktywnych		
	Przychody na pracującego (mln zł)	Przychody na jeden podmiot (w mln zł)	Udział kosztów w przychodach (w %)
Dolnośląskie	0,279	1,40	90,60
Kujawsko-Pomorskie	0,263	1,21	92,30
Lubelskie	0,274	1,11	92,40
Lubuskie	0,247	1,08	91,90
Łódzkie	0,244	1,13	92,00
Małopolskie	0,309	1,39	92,60
Mazowieckie	0,458	2,97	92,80
Opolskie	0,269	1,26	90,10
Podkarpackie	0,236	1,23	92,00
Podlaskie	0,298	1,19	92,70
Pomorskie	0,324	1,44	91,80
Śląskie	0,304	1,80	91,80
Świętokrzyskie	0,279	1,28	90,40
Warmińsko-Mazurskie	0,221	0,96	92,10
Wielkopolskie	0,322	1,63	92,30
Zachodniopomorskie	0,243	0,88	91,80
Polska	0,322	1,60	92,20

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007–2008*, PARP, Warszawa 2009.

grodzienia okazuje się, że najwyższą wydajność osiągają mikro przedsiębiorstwa (26,9 tys. zł), dalej małe (14,0 tys. zł), średnie (12,4 tys. zł) i duże (11,3 tys. zł). Ujawnia się tu wyraźnie przewaga mikro przedsiębiorstw gdzie jedna złotówka zainwestowana w pracującego generuje 26,9 tys. zł, gdy w całym sektorze jest to 13,8 tys. zł. Należy wspomnieć, że przedsiębiorczość jest również traktowana jako źródło innowacji a te z kolei decydują o konkurencyjności podmiotu jak i regionu. Aby wprowadzać innowacje wymaga się przedsiębiorczości od każdego uczestnika struktur organizacyjnych¹⁵. Skala innowacji wprost zależna jest od przedsiębiorczości, mówi się więc o przedsiębiorczości innowacyjnej (przedsiębiorczość w wąskim znaczeniu)¹⁶. Jak wynika z Raportu PARP¹⁷ dotyczącego

¹⁵ K. Koziół, *Innowacyjność polskich przedsiębiorstw na tle doświadczeń Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007, s. 38.

¹⁶ J. Targalski, *Innowacyjność – przyczyna i skutek przedsiębiorczości*, Zeszyty Naukowe nr 730 Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Wydawnictwo AE, Kraków 2006, s. 7 i n.

¹⁷ E. Wojnicka, P. Klimczak, *Procesy innowacyjne w sektorze MSP w Polsce i regionach*, [w:] A. Żołnierski (red.), *Innowacyjność 2008. Stan innowacyjności, projekty badawcze, metody wspierania, społeczne determinanty*, Raport, PARP, Warszawa 2006, s. 7 i n.

innowacyjności sektora MSP innowacyjność małych przedsiębiorstw mierzona wdrożeniami innowacjami przez firmy obniżyła się z 17,0% w latach 2002–2004 do 13,9% w latach 2004–2006. Procent średnich firm wprowadzających innowacje również obniżył się z 40% do 37,4%. W ujęciu województw, w latach 2004–2006 najbardziej innowacyjne było pomorskie (22,6%) i podkarpackie (21,1%). Najniższy poziom notuje się w województwie kujawsko-pomorskim i lubuskim. Wyniki na poziomie średniej krajowej osiągają województwa: lubelskie, dolnośląskie, śląskie, podlaskie i świętokrzyskie. Innowacyjność niższa od krajowej jest obszarze warmińsko-mazurskim i mazowieckim (12%). W klasie średnich przedsiębiorstw najlepsze wyniki osiąga Mazowsze (46,0% wprowadziło innowacje). Dobre wyniki (41,0 %) notują województwa: opolskie, podlaskie, śląskie i podkarpackie. Najmniejszy odsetek innowacji widzimy w województwie świętokrzyskim, zachodnio-pomorskim, lubelskim i łódzkim. Szczególnie niepokoi obniżanie poziomu innowacyjności w grupie małych firm jak również duże rozpiętości między województwami.

3. PODSUMOWANIE

Od kilku lat funkcjonuje w Polsce termin „odpowiedzialna przedsiębiorczość”, któremu ostatnio nadaje się szczególnego znaczenia. Pod tym określeniem zazwyczaj rozumie się takie prowadzenie firmy, które minimalizuje ryzyko i daje możliwie najwyższe szanse na długookresowy sukces. Korzyści wynikające z takiego działania to między innymi: wzrost zainteresowania inwestorów podmiotem, zwiększona lojalność klientów, pozytywny wizerunek firmy, podniesienie poziomu kultury organizacyjnej przedsiębiorstwa, poprawa relacji ze społecznością i władzami lokalnymi, utożsamianie się pracownika z firmą. Odpowiedzialny biznes to podejmowanie działań na rzecz pracowników, partnerów biznesowych, na rzecz środowiska i akcjonariuszy, to dbałość o konsumentów i klientów, to zachowanie norm etycznych i długofalowe, strategiczne myślenie. Program społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa winien być realizowany nie tylko przez duże jednostki ale także, a może przede wszystkim, przez jednostki sektora MSP. One przecież ostatecznie wyznaczają przedsiębiorczość regionalną i w olbrzymim zakresie decydują o konkurencyjności regionu i jego rozwoju. Jak pokazują badania¹⁸ niestety mimo, że około 24% menedżerów zna koncepcje tej przedsiębiorczości to nie wprowadza żadnych programów na jej rzecz w swojej firmie. Prowadzący firmę jako jedna z przyczyn tej bierności wykazują brak szczegółowej wiedzy na temat narzędzi i metod zarządzania odpowiedzialnego. Jest to sygnałem nie tylko do rozszerzenia i intensyfikacji działań upowszechniających, popularyzujących ideę odpowiedzialnej przedsię-

¹⁸ Percepcja odpowiedzialnego biznesu i zaangażowania społecznego wśród polskich przedsiębiorców – badania eksploracyjne, Raport z badania jakościowego przeprowadzonego na zlecenie Konfederacji Przedsiębiorców Polskich Lewiatan (<http://www.pkpplewiatan.pl/>).

biorczości ale przede wszystkim do wypracowania praktycznych umiejętności posługiwania się jej instrumentami.

Drugim oczekiwanym działaniem jest ciągła i pogłębiona analiza struktury gospodarczej regionów, w tym rozpoznanie uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych gospodarowania, między innymi dla zdefiniowania specjalizacji regionalnej jak i występującej na badanym obszarze koncentracji gospodarczej.

Przeprowadzona analiza potwierdza, że dysproporcje w rozwoju przedsiębiorczości w regionach są utrwalone. Widać wyraźną dominację województwa mazowieckiego, wielkopolskiego, pomorskiego przy opóźnieniach województwa lubelskiego, podkarpackiego, opolskiego, świętokrzyskiego i podlaskiego. Wdrażanie działań proinnowacyjnych, inwestycyjnych wymaga między innymi dostępu do źródeł finansowania. Jak pokazują badania Ministerstwa Rozwoju Regionalnego¹⁹ jednostki samorządu terytorialnego, ostatnio, wykazują bardzo duże zaangażowanie w pozyskiwanie funduszy dla firm. W takie działanie włączyło się każde województwo, 98% powiatów i 78% gmin uzyskując wsparcie na projekty realizowane przez samorzady bądź ich jednostki organizacyjne. Najgorsze rezultaty notują województwa podlaskie i lubelskie, ponieważ nie wszystkie powiaty i gminy zdobyły dofinansowanie. Pojawia się pytanie o przyczyny tej sytuacji, czy wynika ona z nieubiegania się o środki czy też niewłaściwego przygotowania wniosków. Bardzo wysoką aktywność wykazało województwo warmińsko-mazurskie, co daje pewne nadzieje dla ożywienia gospodarczego tego obszaru. W świetle powyższych informacji rangi nabiera realizacja Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013.

Należy zaznaczyć, że prezentowane wyniki analizy dotyczą okresu poprzedzającego kryzys gospodarczy i celowym będzie, w perspektywie kolejnych przynajmniej trzech lat, prześledzenie jak radzą sobie przedsiębiorcy w poszczególnych województwach z trudnościami wynikającymi ze spowolnienia wzrostu gospodarczego.

BIBLIOGRAFIA

- Czternasty W., Kujaczyński T., *Przedsiębiorczość w strategii województwa wielkopolskiego do 2020 r.* T. 2, [w:] M. Adamowicz (red.), *Strategia rozwoju lokalnego. Aspekty instrumentalne*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2003.
- *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2005 roku*, GUS, Warszawa 2006.
- *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2006 roku*, GUS, Warszawa 2007.
- *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2007 roku*, GUS, Warszawa 2008.
- *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 roku*, GUS, Warszawa 2010.

¹⁹ *Przegląd regionalny nr 2*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Warszawa 2010, s. 16–17. (<http://www.mrr.gov.pl/rozwój>)

- Kozioł K., *Innowacyjność polskich przedsiębiorstw na tle doświadczeń Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007.
- Lichtarski J. (red.), *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2007.
- Matusiak K. B., *Rozwój systemów wsparcia przedsiębiorczości-przesłanki, polityka i instytucje*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, Radom–Łódź 2006.
- *Przegląd regionalny nr 2*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 16–17. (<http://www.mrr.gov.pl/rozwój>)
- Moczydłowska J., Pacewicz, I., *Przedsiębiorczość*, Wydawnictwo Oświatowe „FO-SZE”, Rzeszów 2007.
- *Percepcja odpowiedzialnego biznesu i zaangażowania społecznego wśród polskich przedsiębiorców – badania eksploracyjne*, Raport z badania jakościowego przeprowadzonego na zlecenie Konfederacji Przedsiębiorców Polskich Lewiatan (<http://www.pkpplewiatan.pl/>).
- *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2005–2006*, PARP, Warszawa 2007.
- *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006–2007*, PARP, Warszawa 2008.
- *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007–2008*, PARP, Warszawa 2009.
- Smoleń M., *Czynniki kreujące rozwój gospodarczy w wymiarze lokalnym*. T. 1, [w:] M. Adamowicz (red.), *Strategia rozwoju lokalnego. Aspekt instytucjonalny*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2003.
- Strużycki M., *Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce regionu*, Wydawnictwo PWE, Warszawa 2004.
- Sudoł S., *Przedsiębiorstwo. Podstawy nauki o przedsiębiorstwie. Zarządzanie przedsiębiorstwem*, PWE, Warszawa 2006.
- Targalski J., *Innowacyjność – przyczyna i skutek przedsiębiorczości*, Zeszyty Naukowe nr 730 Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Wydawnictwo AE, Kraków 2006.
- Tuziak A., *Przejawy aktywności społeczności regionalnej w pokonywaniu dysonansów i różnicowań regionalnych. Przypadek regionu peryferyjnego*, [w:] A. Tuziak, B. Tuziak (red.), *Regionalny wymiar procesów transformacyjnych zróżnicowania i podziały*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2009.
- Wojnicka E., Klimczak, P., *Procesy innowacyjne w sektorze MSP w Polsce i regionach*, [w:] A. Żołnierski (red.), *Innowacyjność 2008, Stan innowacyjności, projekty badawcze, metody wspierania, społeczne determinanty*, Raport, PARP, Warszawa 2006.

THE ENTREPRENEURSHIP OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN POLAND – THE REGIONAL PRESENTATION

Summary: The article deals with the important meaning of the sector of small and medium enterprises in the regional area in Poland. The sector can have a large influence on economic prosperity. It can improve local economy. These enterprises have rather low level of their expenses. They can create new places for work and a lot of innovations. Even though there

have been many obstacles in the way to develop, the sector can improve the standards of living for people from local area.

Key words: innovation, regional area, the sector of small and medium enterprises, entrepreneurship.

*dr Danuta Andrzejczyk
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa
w Bydgoszczy
ul. Piotrowskiego 12-14
85-098 Bydgoszcz
dandrzejczyk@op.pl*